

Vi har hver især et ansvar

Opgøret med besættelsestidens myter er sammen med den øgede fokus på Holocaust udtryk for en ny generations søgen efter en ny moral

af Cecilie Banke

For snart 60 år siden var 1.600 jøder i den lille polske by, Jedwabne, på bestialske vis ofre for en massakre. Nogle blev slået ned med køller, økse og knive. De fleste blev jaget ind i en lade og brændt ihjel. Historien er ikke ny. Den har været kendt i Polen længe, men det har hidtil været antaget, at det var den tyske besættelsesmagt, der foretog den grusomme massakre. Polakkerne var uden skyld.

Det er de ikke længere. Sidste år blev det via den amerikanske historiker Jan T. Gross' bog, *Neighbours: The destruction of the Jewish Community in Jedwabne*, kendt, at det var de 1.600 jøders polske naboer, der foretog massakren. Ikke nazisterne. Gross' bog har rejst en vældig historiedebat i Polen, som man for tiden kan læse om i den internationale presse, hvor bl.a. spørgsmålet om polakernes medansvar for Holocaust bliver diskuteret. Havde Polen også sine villige bøddler, spørger således Financial Times i sin anmeldelse af bogen den 10. februar.

Den evige revision

Gross' bog er et af de mange eksempler på, hvordan fortolkningen af en meget skelsættende periode i Europas historie i disse år undergår en omfattende revurdering. Uden sammenligning i øvrigt indgår bogen som en del af den historierevisionisme, der for tiden foregår i de fleste europæiske lande samt i USA. Nye sider af en historie, som de fleste troede var blevet fortalt, bliver nu hevet frem, og rykker ved tidligere antagelser om skyld og uskyld, pligt og ansvar, modstand og samarbejde, godt og ondt.

Også på hjemlig grund har der i de senere år fundet en kraftig historierevision sted, der på forskellig vis har rykket afgørende ved ellers skråsikre antagelser om 'de fem mørke år' under den tyske besættelse. Det gælder f.eks. pressens afsløringerne af det danske landbrugs værnemageri og den danske industris samhandel med Tyskland. Det gælder unge historikers arbejder om Østfrontsfrivillige og tyskerpiger. Og det gælder nye sider af den ellers så hæderkronede modstand over for tyskerne.

Blandt andet har historikeren Michael Mogensen for nylig påvist, hvordan der blandt de danske modstandsfolk eksisterede et udbredt negativt syn på jøder, der grænsede til antisemitisme, og som kom til udtryk under deres ophold i flygtningesamfundet i Sverige, hvor de boede sammen med de jødiske flygtninge.

Sidste år tog journalisten Peter Øvig Knudsen hul på et for modstandsbevægelsen andet meget tabubelagt emne, da han lavede en serie interview om stikkerdrab i *Weekendavisen*. Disse interview er grundlaget for den bog, som Øvig udgiver i næste uge, *Efter drabet*, og som ifølge *Politikens* foromtale piller ved billedet af modstandsbevægelsens mange drab som nyttige og retfærdige. En af de påstande, der sættes spørgsmålstegn ved, er modstandsbevægelsens udsagn om, at kun ni af de 350 stikkerdrab var en fejltagelse. Ifølge Øvigs oplysninger var der i alt tale om 400.

Nymoralisme

Grundlæggende er der ikke noget nyt i at lade ellers vedtagne historier være genstand for nye vinkler og nye fortolkninger på baggrund af nyt materiale. Det er en del af selve faget. Historien er ikke fastlagt som en færdig mængde viden, men undergår en konstant revision i takt med, at nye generationer med nye færdigheder

og et nyt syn på verden kommer til og stiller nye spørgsmål.

Ikke desto mindre er det påfaldende, at det lige netop er den periode i historien, der for øjeblikket er genstand for en kraftig revision, hvor så mange skeletter bliver hevet ud af skabet. Stikkerdrab, kynisk beregning og landsforrædderi er emner, der går som varmt brød i den historisk bevidste offentlighed.

I pressesprog er der tale om en massiv dækning, hvilket for så vidt ikke er noget nyt fænomen. Det kører som en lavine, og lavinen i den danske historierevisionisme startede allerede i 70'erne, da historikere som Ditlev Tamm, Hans Kirchhoff og Aage Trommer lancerede andre fortolkninger af besættelsen.

Det nye er, at denne markante interesse for besættelsestiden, Holocaust og tiden op til Anden Verdenskrig kan siges at være udtryk for et bevidsthedsmæssigt fænomen, måske en tendens. Det er som om, der blandt unge historikere og journalister ligger en uudtalt enighed om, at indgangen til en forståelse af nutiden ligger i årene 1933 til 1945, hvor så mange konflikter blev udspillet, og så mange mennesker tog så skæbnesvangre valg.

På mange måder er det, hvad den aktuelle historierevisionisme handler om. En generations opgør med hele efterkrigstidens ideologiske dagsorden, der nok blev afsluttet i 1989, men som først nu slår igennem i form af et forsøg på at skabe en ny moralsk dagsorden.

Før 1989 havde historien ingen nuancer. Der var en klar forestilling om det gode og det onde, og som person kunne man vælge side i forhold til, hvilken politisk anskuelse, man nu havde. Det kan man ikke længere. De klare forestillinger er forsvundet til fordel for tvivl. Vi er ikke helt sikre på, at det kun var nazisterne, der var onde. Vi ved ikke, om modstandsfolkene var så gode, som vi hidtil har fået fortalt. Og vi tror ikke længere på et lille lands modstridende undertrykkelse ved en overmægtig besættelsesmagt, men er tværtimod ved at indse de pragmatiske, måske endda landsforrædderiske træk i forholdet til Tyskland.

Tvivlen har skabt behov for nye svar, ikke blot blandt historikere, men også i offentligheden. Og de nye svar ligger ikke som før i ideologierne. De ligger i det selvsamme opgør med fortiden og de gamle antagelser om det gode og det onde. Vi skal helt ind og forstå de handlinger, som vi ellers ikke bryder os om for derved at komme ud i den anden ende med et revideret og tidssvarende syn på såvel fortiden som det gode og det onde.

I den proces bliver ansvaret for historien i højere grad placeret hos det enkelte menneske. Ikke i et system eller en i tid, men hos individet, og derfor ligger der også i de nye historier om stikkerdrab, om antisemitisme blandt danske modstandsfolk og for så vidt også om polakkernes medansvar for Holocaust en lære til nutiden om, at vi som personer har pligt til uanset tid, sted og politisk system at handle moralsk ansvarligt. I den historierevisionistiske proces, der for øjeblikket river godt og grundigt op i den kollektive erindring ikke mindst i Europa, ligger der også en moralsk selvransagelse, der stiller den enkelte til ansvar og gør historie til mere end en videnskab, nemlig til en del af bestræbelserne på at skabe et fælles værdisæt.

Cecilie Banke er historiker, ph.d. og forsker på Dansk Center for Holocaust og Folkedrabsstudier